

Kopecký, Milan

Přehled literárněhistorického bádání o Konáčovi

In: Kopecký, Milan. *Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova : příspěvky k poznání české literatury v období renesance*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1962, pp. 9-26

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/119196>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PŘEHLED LITERÁRNĚHISTORICKÉHO BĀDÁNÍ O KONÁČOVI

V této kapitole se zaměřím nejdříve na zmínky o Konáčovi u předobrozenských spisovatelů, potom na výklady o Konáčově tvorbě v syntetických literárních dějinách, dále na dvě konáčovské monografické studie a na novodobé edice Konáčových spisů, resp. na otázku, co z Konáčova díla bylo zařazováno do antologií. Ve svých poznámkách se nebudu obírat literárně-historickými pracemi, jež jsou věnovány těm Konáčovým spisům, které tvoří vlastní předmět mých rozborů. Ponechávám tedy zatím stranou speciální studie knižní i časopisecké, ať už se týkají období humanismu, v jehož rámci je Konáč posuzován (např. oba základní spisy Jos. Truhláře), nebo ať se zabývají některým Konáčovým dílem přímo či v souvislosti s příbuznou problematikou (např. práce některých historiků, rozebírající a hodnotící Sylviovu kroniku). Takových prací si všimnu na příslušných místech jednotlivých kapitol.

O konáčovském literárněhistorickém bádání nelze mluvit až do vystoupení Dobrovského, stejně jako před činností Dobrovského nelze hovořit o literární historii ve smyslu soustavného studia našeho literárního vývoje. Do konce 18. století se jen u některých spisovatelů setkáváme s drobnými zmínkami o Konáčovi; některé z nich uvedu:

Václav Hájek z Libočan zařazuje Konáče ve své *Kronice české* z r. 1541 jako předposledního do soupisu svých pramenů.¹⁾ Z toho, že mezi autory pramenů uvádí i jméno Sylviovo,²⁾ dá se vyvozovat, že Hájek si byl vědom jistých rozdílů mezi originálem Sylviova spisu a jeho českým překladem z r. 1510.³⁾

Ve vydání kancionálu Václava Miřinského z r. 1567 kritizuje Jan Táborský z Klokotské Hory také Konáčovo neúplné a ne dost pečlivě vytištění duchovních písní takto: „Ač některé z těchto písní Starého zákona víc než před čtyřiceti léty někdy Mikuláš Konáč u Bílého lva 1522 a Pavel Severýn před léty třiceti a pěti 1531 jsou roztržité vytiskli, ale všech spolu pořádně ani oni, aniž žádný jiný až do tohoto času jest nevytiskl.“⁴⁾ O něco dále Táborský uvádí, že příčinou chyb v těchto tisících byly nepřesné a někdy hodně zkomolené texty písní: „A tak ti i jiní impresorové, jak jsou zle a falešně psané exempláře měli, tak také i vy-

¹⁾ Edice V. Flašhansse, díl I, str. 59. Praha 1918.

²⁾ Op. cit., str. 58.

³⁾ O těchto rozdílech viz v VI. kapitole.

⁴⁾ Cituji podle Jos. Jirčka, *Hymnologia bohémica*, str. 6—7. Praha 1878.

tiskli. Jakož pak i nyníjší tak dělají, nedadouce sobě dobře zkorigovati; neb písne pilnějšího zkorigování potřebují než jiné věci.“⁵⁾

V předmluvě ke své *Gramatice české* z r. 1571 uvádí Konáče Jan Blahoslav jako jednoho z pěstitelů mateřského jazyka a charakterizuje ho slovy „onen neuměle horlivý víry zastavatel“.⁶⁾ V těchto slovech je ukryt osten proti Konáči jako autoru dvou spisků s názvy *Rozmlúvanie o viere ne méně užitečné jako kratochvilné, v kterémžto Římenín, Čech, Pikhart a mudřec společně rozmlúvají* z r. 1511 a *Dialogus, v kterémž Čech s Pikhartem rozmlúvá, že sú se bratři Valdenšti všetečně a škodlivě od obú stran oddělili* z r. 1515.⁷⁾ Blahoslavovým slovům lze ovšem dát také výklad pro Konáče příznivý, k němuž by nás opravňovalo Konáčovo porozumění pro bratrskou víru, vyjádřené v dialogu z r. 1511. Blahoslav kromě toho poznamenává v knize páté, nazvané O některých figurách menších, v kapitole s titulem Apocope, že „Mikuláš Konáč, dobrý Čech, v předmluvě na Dymnu⁸⁾ položil to slovo Povrh místo toho Povrhev“.⁹⁾ Blahoslav zde zřejmě souhlasí s tím, že Konáč užil particiopia l-ového místo přechodníku minulého na -v. Už na tomto místě je možno zdůraznit, že tato — podle Blahoslava „velmi užitečná apocope euphoniae gratia“¹⁰⁾ — je pro Konáčův jazyk příznačná. Veleslavín, užívající často u sloves se základem souhláskovým přechodníku minulého na -v, tvořeného analogicky podle sloves se základem otevřeným, je v tomto jevu konzervativnější než Konáč, i když se vlastním překladem Sylvia snažil dát svým čtenářům do rukou jazykově zmodernizovaný text kroniky.

Je překvapující, že se s hodnotící zmínkou o Konáči nesetkáváme v obšírné předmluvě Veleslavínově k jeho edici *Kronik dvou o založení země české* z r. 1585, v níž Veleslavín charakterizuje oba autory kronik, Sylvia a Kuthena, hodnotí dokonce i V. Hájka, nezmiňuje se však jmenovitě o překladateli Sylvia z r. 1510.¹¹⁾

Osobnost Konáčovu a zároveň fakt, že Konáč je překladatelem Sylviovy kroniky, opomíjejí zcela i Krameriovi dědici v přetisku Veleslavínova vydání obou kronik z r. 1817.

⁵⁾ Srov. pozn. 4. — Jako editor písní V. Miřinského je Konáč jmenován také v úvodu k 3. vydání Kleychova Evangelického kancionálu z r. 1727.

⁶⁾ *Jana Blahoslava Grammatika česká, dokonaná l. 1571, Vydání Ignáce Hradila a Jos. Jirečka, XIX. Vídeň 1857.*

⁷⁾ O obou pracích viz ve IV. kapitole. Tam se zabývám také Konáčovým překladem Stanislavova dialogu z r. 1515, zaměřeného protibratrsky, který snad také mohl mít Blahoslav na mysli.

⁸⁾ Poznámka vydavatelů: Viz Jungm. Hist. lit. č., IV, 667. — Jde o Pravidlo lidského života z r. 1528.

⁹⁾ Cit. vyd., str. 272.

¹⁰⁾ Cit. vyd., str. 272.

¹¹⁾ Veleslavín sice nepřetiskuje Konáčův překlad Sylviovy kroniky beze změn (jak uvidíme v VI. kapitole), ale snad právě proto očekáváme v úvodu hodnocení Konáče.

Do této edice byly beze zřetele k nové situaci pojaty obě Veleoslavínovy předmluvy; proto ve druhé (předmluva k čtenáři) je ponechána Veleoslavínova poznámka, „že kronika Eneáše Sylvia před sedmdesáti pěti lety českým jazykem zde v Praze vytištěna byla, ale již téměř z paměti vyšla“.¹²⁾ Tedy o překladateli ani slovo — obrozenští vydavatelé zřejmě o něm nevěděli.

V literatuře 16. století se s pozoruhodnějším hodnocením Konáče setkáváme jen jednou, a to u Prokopa Lupáče z Hlaváčova v jeho spise *Rerum boëmicarum ephemeris, sive Kalendarium historicum*¹³⁾ z r. 1584. Zde je v oddíle *Coronis ephemeridum eodem autore*¹⁴⁾ tento odstavec: „A. D. 1546. Mart. 27. Obiit nobilis vir, ac pietate, et multivaria doctrina claris Nicolaus Finitor (vernacula lingua appellatus Konacz) ab Hodisstkova, proiudex in Iudicio Curiae R. Boh. Sepultus in Minore urbe Pragensi ad D. Iacobi inter hortos. Ei scripsit epitaph M. Coll.¹⁵⁾ Reliquit multa sui foecundissimi ingenii monumenta: partim typis excusa, quorum nobis nunc haec accelerantibus non venit in mentem: partim nondum in publicum edita, inter quae et Chronicon est rerum Boëmicarum, iudicio prudentiaque singulari conscriptum: Item liber titulo Mirmecia, cui Boëmica lingua titulum praefixit Mravištko: in quo plurima, petita ex historiis, et virtutum, et vitiorum recenset exempla.“ Tento odstavec nepřináší jen zprávu o úmrtí Konáčově, ale i vysoké hodnocení Konáče; to je pozoruhodné i proto, že vycházelo od autora, který byl Konáčovým mladším současníkem (Lupáč žil asi v l. 1530 až 1587) a měl jistě o něm poměrně přesné informace. Od dob Lupáčových je pro naši literární historii stále otevřeným problémem jeho zmínka o Konáčově díle *Mirmecia* (*Mravištko*). Skladbu s tímto titulem dochovanou nemáme; buď takové dílo skutečně existovalo a ztratilo se, nebo Lupáč uvádí špatně název práce. Pro tuto druhou možnost se většinou vyslovují pozdější literární historikové (jak uvidíme dále) a pro tento názor mluví i Lupáčova charakteristika díla, která ukazuje na Konáčovu *Knihu o hořekování*, již ostatně Lupáč ve svém odstavci neuvádí. Proti této možnosti lze zase namítnout to, že Lupáč ve své charakteristice neuvádí více Konáčových děl, vlastně většinu jeho prací; zmíněná eventuální záměna je podivuhodná i proto, že šlo o literární fakta doby nedávno minulé.

V literatuře 17. století by se zmínka o Konáčovi dala očekávat aspoň u dvou autorů, u Stránského a u Balbína, ale nacházíme ji jen u Balbína. Exulant Pavel Stránský se ve svém latinském díle *Respublica Bojema* (Leyden 1634, nově 1643) často odvolává na Eneáše Sylvia jako na historickou autoritu. Používal však nepochybně latinského originálu Sylviovy kroniky, a to pravděpodobně

¹²⁾ Str. 117.

¹³⁾ Knih. Nár. musea, sign. 30 D 12.

¹⁴⁾ Str. 11.

¹⁵⁾ Mínen je Matouš Kolín z Chotěřiny (1516—1566).

ve Freherově hanovském vydání *Rerum Bohemicarum antiqui scriptores* z r. 1602 (nově 1607).¹⁶⁾ Neměl tedy důvod zmiňovat se o Konáči jako překladateli Sylviovy kroniky a nepojal ho ani do svých výkladů zeměpisných a kulturně-historických.

Vlastenecký jezuita Bohuslav B a l b í n zařadil Konáče do svého spisu *Bohemia docta*,¹⁷⁾ a to do šestého oddílu se záhlavím *Oratores, historici, ac poetae quidam ex gente nostra*. Konáčovi je tu vyhrazeno jedno z prvních míst (po odstavci o Trojánské kronice, o M. Vavřinci z Březové a Oldřichu Prefátovi z Vlkanova). Balbín uvádí větší počet Konáčových děl než Lupáč; má navíc „*Viam vitae, quam diu post mortem Nicolai auctoris edidit Anna, vidua Veleslavini an. 1600*“¹⁸⁾ a „*Judith*“, jejíž předmluvu s místem týkajícím se polské literatury Balbín připomíná. Knihu o hořekování zaznamenává pod názvem *Justitiae adversus omnes hominum status*. Ve vydavatelské poznámce je pak citována Lupáčova formulace o Konáčovi bez pokusu o identifikaci Mravištka.

Výstižnější hodnocení Konáče a úplnější seznam jeho děl přináší až doba obrozenecká, především Josef D o b r o v s k ý.

Konáčem se Dobrovský zabývá v obou redakcích svých literárních dějin, a to jednak v *Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur* z r. 1792, jednak v *Geschichte der böhmischen Sprache und ältern Literatur* z r. 1818.¹⁹⁾ Všimnu si druhé redakce, protože zde jsou jeho výklady o Konáči obsáhlejší než v redakci první. Autor připomíná Konáče na několika místech, např. v seznamu tištěných českých knih v l. 1501–1526 (str. 316–318, 320–323, 332, 334–336, 339) nebo na prvním místě v přehledu tiskařů (str. 341), nebo citátem z Konáčovy předmluvy k dialogu O najbiednějším stavu velikých pánuov dokládá Konáčovu lásku k mateřské řeči (str. 350–352), avšak jeho hlavní a podstatný výklad díla Konáčova je na str. 365–369. Zde Dobrovský uvádí z Konáčových spisů dva dialogy (*Charon a Palinurus, Terpsion a Pluto*), „eine Erzählung Berroalds von zwei Liebenden“,²⁰⁾ překlad Sylviovy České kroniky a jeho dílka *O štěstí... sen, Hru pěkných připovědek, Judith, Knihu o hořekování, Pravidlo lidského života a Dialogus, v kterémž Čech s Pikhartem rozmlouvá*.²¹⁾ Dobrovský

¹⁶⁾ Viz R y b ů v překlad *Českého státu*, str. 402. Praha 1953.

¹⁷⁾ Tiskem byl vydán teprve v letech 1776–1780.

¹⁸⁾ Cesta života... vyšla také r. 1602.

¹⁹⁾ Několik poznámek, vztahujících se ke Konáči, má Dobrovský i v *Geschichte der böhmischen Sprache* z r. 1791: uvádí jej (*ein gewisser Nicolaus*) jako překladatele Lukianových dialogů z latiny (str. 353), připomíná překlad Sylviovy kroniky z r. 1510 (neuvádí však jméno překladatele, str. 357) a v poznámce o Konáči, „*der sich sogar an ein kleines Stück des berühmten Boccaccio wagte*“ (str. 357), má asi na mysli Konáčovo autorství Hry pěkných připovědek.

²⁰⁾ Str. 365. — Tento údaj Dobrovského nám bude oporou při řešení otázek v souvislosti s přesnějším zařazením této skladby.

²¹⁾ Kromě toho na jiných místech uvádí *Životy a mrávná naučení mudreuo* (str. 178) a *Zrcadlo moudrosti* (sic!) sv. Crhly (str. 296).

se pokouší vysvětlit Lupáčovu zmínku in Coronide (str. 11) tím, že spis s názvem Mravištko je snad totožný s Knihou o hořekování a že Lupáčem uvedená, ale blíže neurčená česká kronika je překlad latinské kroniky Sylviovy.

Dobrovský po prvé vůbec zařadil Konáče do širších literárněhistorických souvislostí a poukázal na jeho zásluhy o mateřský jazyk. Dobrovský jako první z našich badatelů se dovedl postavit nad rozsáhlý neutříděný a nezpracovaný literární materiál a oddělit v něm podstatné od podružného, díla hodnotná od umělecky slabších, autory významné od druhořadých. Je to zřejmě právě z jeho zařazení Konáče, kterému Dobrovský v poslední části svého čtvrtého období české literatury (1410—1526) vyrazuje význačné místo a chválí jej nejen jako překladatele a původního autora, ale také jako znamenitého tiskaře. Dobrovský také postihl, že Konáč první v českých verších použil sapfického metra.

Nad Konáčovým veršem se Dobrovský zamýšlel i ve své znamenité stati o prozódii, přidané k Pelclovu dílu *Grundsätze der böhmischen Grammatik*.²²⁾ Zde Dobrovský pětkrát citoval různé úryvky z Judity,²³⁾ aby jimi dokumentoval své poznámky o užití daktylu ve verši s trochejskou tendencí.

Pronikavost úsudku Dobrovského o Konáčovi a šíři jeho rozhledu si nejlépe ověříme srovnáním s pracemi soudobých literárních historiků. Tak např. vůbec se o Konáči nezmiňuje ani M. A. Voigt ve svém literárněhistorickém spise *Acta litteraria Bohemiae et Moraviae* (Praha 1774), ani Fr. Faustín Procházk a v díle *De saecularibus liberalium artium in Bohemia et Moravia factis commentarius* (Praha 1782), i když zde podává zajímavý přehled našeho humanismu.²⁴⁾ Stejně v Procházkově sborníku *Miscellaneen der böhmischen und mährischen Literatur, seltener Werke und verschiedener Handschriften* (I. dílu 1. část v Praze 1784, II. dílu 2. a 3. část 1785) nenajdeme ani slovo o Konáčovi, ačkoliv ke zmínce o jeho díle měl autor příležitost v několika kapitolách, věnovaných 16. století, jako jsou Victorin Cornelis von Wschehrd *Biographie, gedruckte Schriften und Handschriften*²⁵⁾ nebo Bohuslaw Hassensteins von Lobkowitz *auserlesene Trauergedichte und Grabschriften mit einigen Anmerkungen*²⁶⁾ nebo Thomae Mitis *von Limusa Leben und Schriften, und bei dieser Gelegenheit etwas von der Literatengesellschaft in Böhmen, Mähren und Ungarn*.²⁷⁾ V těchto statích z naší humanistické literatury F. F. Procházka nepostřehl, co je nervem snažení celé doby. To se podařilo vystihnout jen Dobrovskému.

Vědecké písemnictví prvního období národního obrození nemělo tedy — až na Dobrov-

²²⁾ Praha 1798.

²³⁾ Cit. dílo Pelclovo, str. 212—213.

²⁴⁾ Zvláště na str. 223—298.

²⁵⁾ I. dílu 2. část, str. 151—202.

²⁶⁾ I. dílu 2. část, str. 203—233.

²⁷⁾ I. dílu 3. část, str. 368—447.

ského — o Konáče zájem. Avšak v umělecké literatuře této doby nacházíme dva významné doklady toho, že Konáč byl i na konci 18. století živý.

Do svého dvoudílného almanachu *Básně v řeči vázané* (I. vyd. v Praze 1785) zařadil Václav Thám také úryvky z děl starších autorů; kromě ukázek z Kadlinského, Lomnického, J. A. Komenského, Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdruzic, Martina Krause z Krausenthalu, Václava Dobřenského aj. pojal sem také Konáčův Dar Bohu z Persiusa (z *Knihy o hořekování*). Thám citlivě z Konáčova díla vybral právě onu zmíněnou čtrnáctiveršovou ukázkou, která je pro Konáče-moralistu typická, jak ukazují její poslední dva verše:

Rádné právo s srdečnou upřímností
čistou mysl zažhne k spravedlnosti.²⁸⁾

Konáč byl tedy jedním z těch starších autorů, kterými chtěl Thám dokázat, že máme literární tradici, na niž je v jeho době možno navazovat. Thámův výběr je poučný i proto, že ilustruje stanovisko autora, který necítil předěl mezi literaturou „starou“ a „novou“ tak jako my, kteří máme naši literární přítomnost oddělenou od literatury „staré“ písemnictvím století devatenáctého a dvacátého.

Konáčovu tvorbu zná i představitel první novočeské básnické školy A. J. Puchmajer. Na začátku druhého svazku svých almanachů z r. 1797 (*Sebrání básní a zpěvů*) má teoretickou stať O přízvuku a prozodii české, v níž se na třech místech dovolává Konáče. Tak pravidlo o dvouslabičných slovech s metrem trochejským dokládá ukázkou z Alana a osmiveršovým úryvkem z Konáčovy *Judity*.²⁹⁾ Při poučení o daktylu cituje Konáčův verš falecký z *Judity*; kromě toho uvádí, že „Konáč roku 1514 a Optát v svém *Isagogicon* 1535 průbovali i safické verše, kteří se jim ale za příčinou, že přízvuku nešetřili, docela nepodařili.“³⁰⁾

V druhé fázi obrození setkáváme se s Konáčem v díle jejího hlavního představitel — Josefa Jungmanna. V jeho *Historii literatury české* (II. vyd., Praha 1849) je seznam třinácti Konáčových prací, uvedený kratičkou charakteristikou Konáče, v níž formulace „mnohotvárnou učeností osvícený“ vyznívá mimořádně pochvalně. Tento seznam vědomě spojuje se jménem Jungmannovým, i když jej (stejně jako rejstříky k dílu) vypracoval — ovšem podle Jungmannova záměru — V. V. Tomek. Uvedeny jsou tyto Konáčovy spisy³¹⁾ (pokud to bude potřebné, připojím vždy k bibliografickému údaji své poznámky):

1. *Luciana dvojce rozmlouvání*: a) *Charon a Palinurus*; b) *Terpsion a Pluto* (přel.). — Jde o dialogy z r. 1507.

2. *Žaloby chudých a bohatých před Saturnem* (z lat. přel.). — Tento překlad je jistě nesprávně připsán Konáčovi. Dílko bylo totiž r. 1520 „vyloženo a vytištěno v Bělé od Voldřicha Velenského z Mnichova“, jak se dovídáme v závěru tisku.³²⁾ (Jungmann sám v rozporu s údajem na str. 582 jmenuje překladatele správně v oddíle III, 107.2, str. 67.)

²⁸⁾ Str. 105 edice Václava Brtníka, Praha 1916. (Druhé, „zlepšené a zmožené vydání“ Thámova almanachu vyšlo v Praze 1812; zde je ukáзка z Konáče na str. 98–99.)

²⁹⁾ *Almanachy Antonína Jaroslava Puchmajera II*, Novočeská knihovna, č. 4, Praha 1920, str. 11.

³⁰⁾ Op. cit., str. 13.

³¹⁾ Ve II. vyd. na str. 582.

³²⁾ *Knih. Nár. musea*, sign. 24 C 12 (fotokopie).

3. Rozmlouvání bohů pohanských (přel.).

— Takový titul v Konáčově tvorbě nenacházíme. Kromě toho Jungmann na str. 67 (III, 107.3) uvádí u tohoto názvu rok 1566 a připojuje poznámku: „prodávalo se též v Olom. 1567. Snad to jest Konáčovo dvoje rozmlouvání?“

4. Aenea Sylvia Česká kronika (z lat. přel.).

5. Kronika česká.

— Jungmann zřejmě podléhá Lupáčově zprávě, jak si konečně můžeme ověřit na jiném místě Historie.³³⁾

6. Aeneáše Sylvia O štěstí (přel.).

7. Snář.

8. Dialogus, v kterémž Čech s Pikhartem rozmlouvá etc.

— Na jiném místě (III, 774, str. 104) přidává Jungmann k tomuto titulu poznámku: „Mik. Konáč, skladatel toho spisu, připsal jej králi Vladislavovi k novému roku, čímž se mírným kompaktátistou býti prokázal, a dvoru bez pochyby zalíbil.“ Tuto formulaci přejímá Jungmann z Dobrovského³⁴⁾ (to ovšem není výjimečný důkaz o Jungmannově podléhání Dobrovskému v hodnocení děl a spisovatelů).

9. O klanění velebné svátosti (přel.).

10. Judit (z něm. přel.).

11. Hra pěkných přípovědek od Bokačia.

12. Pravidlo lidského života (z lat. přel.).

13. Kniha o hořekování a naříkání spravedlnosti.³⁵⁾

— Pozoruhodná je charakteristika této práce v oddíle IV, 667b³⁶⁾ (str. 165), zejména pokud jde o její jazyk: „Balbín nazývá ten spis božského i lidského umění přeplný. Řeč smělá a výborná.“

Do seznamu Konáčových prací nebyla pojata řada spisů, jež jsou však uvedeny na jiných místech Historie. Oddělena jsou vlastní díla Konáčova, případně jeho úpravy a překlady, od děl, jež Konáč vytiskl. Proto nesmíme ztrácet ze zřetele tyto spisy jinde zaznamenané: Mířinského Václava kněze písně staré... (III, 43, str. 61—62), Filipa Beroalda historie o nešťastné lásce dvou zamilovaných (III, 97, str. 66), Sjezd císařské velebnosti ve Vídni (III, 127, str. 68—69), Pamphila mládence rozprávka o Serciapelletovi (III, 163, str. 74), O smrti (III, 210, str. 74), Knižka srdeční (III, 773, str. 104), Mistra Jana Husi... výkladové

³³⁾ III, 128, str. 69: Mik. KONÁČ psal kroniku českou, o které Lupáč praví, že jest psána se zvláštním soudem a moudrostí.

³⁴⁾ Jos. Dobrovský, *Geschichte der böhmischen Sprache und ältern Literatur* (1818), str. 367: „Durch seinen DIALOG WIDER DIE VERHASSTEN PIKARDEN, den er als Neujahrs Geschenk dem K. Wladislaw zuschickte, mochte er sich als gemässigter Compactatist bei Hofe wohl empfehlen.“

³⁵⁾ Názvy Konáčových děl uvádím v Jungmannově znění, neopravuji tedy nepřesnosti.

³⁶⁾ Na str. 582 vytištěno omylem III. 667.b; oddíl je chybně vyznačen (III místo správného IV) i u titulů sub 10, 11, 12.

(III, 812, str. 106), Na žalm Davidův (III, 826, str. 107). Záměrné diferencování těchto spisů od třinácti prací zahrnutých v seznamu není jistě vhodné, protože i tyto spisy jsou většinou Konáčovými překlady nebo úpravami. Kromě toho Jungmann jako zvláštní dílo zaznamenává Mravištko (III, 215, str. 74); odvolává se na Lupáče a uvádí domněnku Dobrovského, že snad jde o Knihu o hořekování. Pro úplnost poznamenávám, že ve vztahu ke Konáčovi je ještě Jungmannův bibliografický údaj týkající se odpovědi Martina, faráře u sv. Jindřicha v Praze, na tehdy nezvěstný Konáčův List Pravdy pro řád, pokoj, lásku a svornost (III, 786a, str. 105).³⁷⁾

Bibliografická metoda Jungmannovy Historie neznámá pokrok ve srovnání s *Geschichte Jos. Dobrovského*. Nežřídka pozorujeme, že Jungmann přejímá charakteristiku nebo hodnocení z díla Dobrovského; upozornil jsem na to u *Dialogu*... (citovaný seznam č. 8). Kromě toho zaslouží pozornosti, že Jungmann čerpá z Dobrovského v té části svého úvodu k oddělení III (1410—1526), kde píše o Konáči jako tiskaři i o ostatních soudobých tiskařích (str. 51), a že stejně jako Dobrovský cituje z Konáčovy předmluvy k pseudolukiánskému dialogu z r. 1507 (str. 55—56) na tom místě zmíněného úvodu, kde si všímá humanistických pěstitelů národního jazyka.

Jungmannova Historie literatury české³⁸⁾ nemůže nám pro svůj bibliografický ráz poskytnout jasnou představu o Jungmannově hodnocení Konáče. Více než dílo vědecké nám však o jeho názoru na Konáče řekne jeho dílo umělecké: v prvním rozmlouvání *O jazyku českém*, otištěném po prvé v Hlasateli českém I, 1806, str. 43—49, vyjadřuje typizovaný Čech velevslavinské doby své překvapení nad odrodilým Čechem doby Jungmannovy takto: „Nečítají se tedy, jakož jsem doufal, spisové těch ušlechtilých mužů, ježto statky i životy své na zvelebení jazyka svého vynakládali? Nečítá se Konáč, Velenský, Hájkové a můj milý Kocín, aneb onen, jehož sláva i nás se donesla, dobromyslný Komenský?“ Jungmannovo uvedení Konáče na prvním místě mezi nadšenými pěstiteli jazyka není jistě náhodné u buditele, který otázky funkce češtiny ve své době promýšlel nepochybně v sepětí s dosavadním vývojem jazyka a písemnictví.³⁹⁾

P. J. Šafařík podává ve své *Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* (Budín 1826, str. 327—328) pouze výčet jedenácti

³⁷⁾ Srov. J. Jireček, *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku*, I. díl, str. 383. Praha 1875.

³⁸⁾ Stranou ponechávám bibliografické práce autorů, kteří vědomě navazovali na Jungmannovu Historii (J. V. J. Michl, I. J. Hanuš); jejich práce nepřinášejí nic nového k bádání o Konáčovi. — *Douchův knihopisný slovník česko-slovenský* (Praha 1865), který je vlastně pokračováním Jungmannovy práce pro léta 1774—1864, zaznamenává jen Konáčův překlad Sylviovy kroniky (str. 39 a 105), a to zřejmě v souvislosti s obrozenským vydáním kroniky z r. 1817.

³⁹⁾ Upozorňuji ještě na jeden zajímavý doklad z krásné literatury obrozenské: v Tylově povídce *Pomněnky z hrobu nejstaršího Čecha* (vznikla r. 1847) čte Hněvkovský nějakou knihu Konáčovu; „poctivý Konáč“ je mu typem autora písničieho vybrušenou češtinou. — O navazování na Konáčovu dialogickou tvorbu v obrození viz ve IV. kap.

Konáčových prací. Čerpá je jistě z Dobrovského (*Geschichte* z r. 1818), jak ukazuje téměř shodná charakteristika Konáčovy činnosti.⁴⁰⁾

Ve svém bibliografickém soupisu s názvem *České prvotisky*⁴¹⁾ uvedl Václav H a n k a 179 tisků, vytištěných do r. 1526 na deseti místech (Plzeň, Praha, Kutná Hora, Benátky, Litomyšl, Mladá Boleslav, Norimberk, Bělá, Vilémov, Vitemberk). Mezi těmito tisky je i 25 prací Konáčových, buď jím napsaných (přeložených, upravených), nebo vytištěných.⁴²⁾ Hankova práce není v podstatě žádným přínosem k bádání o Konáčovi, protože má úzce bibliografické zaměření a nevhodné časové vymezení (za rokem 1526, po který Hanka sledoval naše tisky, zůstalo ještě několik Konáčových prací, jež — kromě Pravidla lidského života z r. 1528 — uvedeny nejsou).

Do širších literárních souvislostí snaží se některá Konáčova díla začlenit Karel S a b i n a ve svém *Dějepisě literatury československé staré a střední doby* (Praha 1866). Jeho poučení o Konáčovi (str. 787—790 i na jiných místech) však trpí roztržitostí a nepřesností výkladů i opakováním týchž myšlenek na několika místech.

Dějiny řeči a literatury československé od Aloise Vojtěcha S e m b e r y (Viedeň 1868) podávají jen kratičkový, v jednotlivostech ne dost přesný výklad⁴³⁾ o Konáčovi.

Karel T i e f t r u n k nemá ve své *Historii literatury české* (I. vyd. z r. 1874, II. vyd. 1880, III. vyd. 1885) o Konáčovi souvislé poučení. Zmiňuje se o něm na čtyřech místech,⁴⁴⁾ kritické pozornosti zasluhuje jeho tvrzení o tom, že „zvláštního oblíbení také dosáhl již dříve kus ‚Judita‘, z němčiny na česko přeložený Konáčem z Hodištkova“.⁴⁵⁾ Domnívám se, že tato Tiefertunkova formulace v souvislosti se studentským provozováním divadelních her nenajde oporu v žádné konkrétní zprávě o předvádění Konáčovy Judity.

Po Jungmannovi nejobširnější výklad o Konáčovi má Josef J i r e č e k ve své *Rukověti k dějinám literatury české do konce XVIII. věku* (Praha 1875). Na str. 381—382 prvního svazku podává přehledné poučení o životě a díle Konáčově s některými nepřesnostmi, jež byly později opraveny. Tak např. Jireček uvádí,

⁴⁰⁾ Srov.: „... gab 20 Jahre hindurch mancherlei ältere und neuere Schriften, vorzüglich seine eigenen gelehrten Arbeiten und Übersetzungen heraus“ (Šafařík, *Geschichte* . . . , str. 328). // „Er druckte durch ganze 20 Jahre gar mancherlei ältere und neuere Schriften, vorzüglich seine eigenen gelehrten Ausarbeitungen und Übersetzungen“ (Dobrovský, *Geschichte* z r. 1818, str. 365).

⁴¹⁾ ČČM 1852, III, 109—126, IV, 62—111.

⁴²⁾ Tyto práce jsou uvedeny pod těmito čísly: 49, 50, 52, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 78, 82, 87, 88, 89, 90, 91, 95, 97, 99, 101. Na konci seznamu (str. 110—111) je název Konáčova Pravidla lidského života z r. 1528 (bez čísla, protože je za krajní časovou hranicí, danou rokem 1526).

⁴³⁾ Např.: „Sepsal Knihu o hořekování spravedlnosti (1528)“ — str. 259.

⁴⁴⁾ Str. 39, 43, 50, 61 ve III. vydání.

⁴⁵⁾ Str. 50.

že Konáčův šlechtický přídomek „z Hodištkova“ vznikl „narážkou“ na přídomek jeho mecenáše Jana z Hodějova. Tuto nepřesnost uvedly na správnou míru až odpolední Lidové noviny ze 27. března 1924 otištěním zápisu z městské knihy Nového Města na Moravě z r. 1539. Podle tohoto zápisu měl Konáč v Novém Městě bratra Václava z Hodištkova (sic!) i jiné příbuzné; Konáčova rodina pocházela z Hodiškova u Nového Města.⁴⁶⁾ [Konáč sám se na některých svých tiscích, např. Snu o Štěstí, podpisuje „z Hodištkova“; proto také této podoby užívám ve své práci.⁴⁷⁾]

Dále na str. 382–383 uvádí Jireček devatenáct Konáčových spisů. Je to na jeho dobu nejuplněnější seznam Konáčových prací, i když tu nejsou odlišeny Konáčovy překlady a vlastní práce od jeho tisků. Většinu těchto titulů má už Jungmann ve své Historii — kromě překladu Burleyova spisu Životové a mravná naučení múdrcoo přirozených z r. 1514 (Jireček spis uvádí pod č. 4 svého seznamu), kromě překladu Lichtenbergrova „Proroctví z třetího rozdílu knížek na to slovo: Aj ty, lajku, dělaj etc.“, jež vyšlo po roce 1514 (u Jirečka pod č. 15), a kromě názvu „Rozmlouvání a hadrování tří osob, totiž Štěstí s Chudobou a Nešťěstí“ (pod č. 18), jehož znění neodpovídá Konáčovu titulu. Jistá diference mezi Jungmannem a Jirečkem je také v tom, že Jireček pod č. 12 uvádí List pro řád Pravdy z Časova a na Světlově (sic!), který byl tehdy znám jen z odpovědi Martina, faráře u sv. Jindřicha v Praze, z r. 1522.⁴⁸⁾

Jirečkův seznam Konáčových prací nebyl vlastně rozšířen v žádné z větších literárních historií, jež byly v posledních šesti desetiletích vydány.

Tak Václav Flajšhans ve svém spise *Pisemnictví české slovem i obrazem od nejdávnějších dob až po naše časy* (Praha 1901) uvádí⁴⁹⁾ nejdříve tituly Konáčových děl a pak charakterizuje tyto jeho práce, jež považuje za důležitější: překlad Sylviovy kroniky, Judith, Knihu o hořekování, Čtverohranáč a „bajky Bidpajovy“.

Jaroslav Vlček pojímá do svých zajímavých výkladů o Konáčovi⁵⁰⁾ dosti obsírné citáty z Konáčových prací (z překladu České kroniky, z Knihy o hořekování, z předmluvy k Judithě), jimiž Konáčovo dílo čtenáři vhodně přibližuje. Vlčkova pasáž, týkající se Knihy o hořekování,⁵¹⁾ je prvním hlubším zamyšlením nad tímto spisem v naší literární historii. Autor věnuje soustředěnou pozornost

⁴⁶⁾ Zprávu o tomto příspěvku ke Konáčovu životopisu podal Šk. (= J. Šebánek) v CMM 48 (1924), str. 396.

⁴⁷⁾ Literární historikové užívají většinou „z Hodištkova“ (Jakubec, A. Novák) nebo „z Hodiškova“ (např. Flajšhans), někteří „z Hodištkova“ (Vlček).

⁴⁸⁾ Jungmann, Historie, III, 786.a, str. 105.

⁴⁹⁾ I. díl, str. 269–274 (zde je základní poučení; kromě toho se Flajšhans o Konáčovi zmínjuje i jinde: I, 254, 262, II, 329, 352).

⁵⁰⁾ *Dějiny české literatury*, Praha 1897 (I, 1).

⁵¹⁾ Ve vyd. z r. 1951 na str. 284–290.

obsahu této kompozičně složitě práce, jeho reprodukce děje není však vždy přesná. Stejně jako Jireček a Flajshans uvádí i Vlček nesprávný název Konáčovy boccacciiovské Hry pěkných příproviděk.⁵²⁾

Jakubcovy výklady o Konáčovi⁵³⁾ se obsahově příliš neodchylují od výkladů Vlčkových. Navíc však má Jakubec cenné bibliografické poznámky. V jejich posledním odstavci kritizuje Měrkovu monografii o Konáčovi (ČMF 4) a zároveň vytyčuje úkoly dalšího konáčovského bádání: „Budoucí monografie musí se pokusit odpovédět, které spisy jsou míněny v starších zprávách o Konáčovi; řešit, co možná ze spisů vydaných Konáčem pokládat za jeho práci; bude nutno srovnat podrobněji Konáčovy překlady s originály, a kde jsou, se staršími překlady českými; v rozboru řeči bude třeba hledět k syntaktické a frazeologické stránce, pro překladatele humanistu tak důležité.“⁵⁴⁾ Tuto petitovou poznámku považují za velmi podnětnou, i když úkoly vytyčené Jakubcem⁵⁵⁾ bylo by třeba doplnit a jinak formulovat z hlediska dnešní literární historie.

V syntetických pracích Arna Nováka je staročeské literatuře věnováno mnohem méně místa a pozornosti než v základních literárněhistorických spisech Vlčkových a Jakubcových. Bylo to dáno jednak tím, že A. Novák se snažil do nových vydání svých Dějin bez podstatných úprav přejímat vypsání staročeské literatury od Jana Václava Nováka, jednak tím, že těžiště bádání Arna Nováka a jeho přínos byl v literatuře novočeské. V posledním vydání svých *Přehledných dějin literatury české od nejstarších dob až po naše dny*⁵⁶⁾ uvádí autor z Konáčových prací jeho zpracování Burleyových Životů a mrávných naučení, Zrcadlo múdrosti, Pravidlo lidského života; Kniha o hořekování je zde charakterizována jako „humanisticky rozvedená „Píseň o Pravdě““.⁵⁷⁾ Po poznámce o Konáčových úvodech ke spisům, v nichž se Konáč jeví „rozhodným, uvědoměným Slovanem, smířlivým křesťanem“,⁵⁸⁾ je uvedena Judith jako překlad Greffovy hry. Mimo toto souvislé poučení je Konáč připomenut jako jeden ze tří překladatelů Syl-

⁵²⁾ Str. 291 (vyd. z r. 1951).

⁵³⁾ *Dějiny literatury české. I. díl. Od nejstarších dob do probuzení politického*. Praha 1929. Str. 592–599.

⁵⁴⁾ Op. cit., str. 605.

⁵⁵⁾ V souvislosti s Lupáčovou zmínkou o Konáčově spise s názvem *Chronicon rerum Boëmicarum* (viz str. 11) se Jakubec v bibliografických poznámkách (str. 604) domnívá, že „snad to byl nějaký přídavek k Sylviově České kronice“. Tato hypotéza zůstane ovšem hypotézou, pokud se takový rukopisný přídavek nenajde. Pokládám za vyloučené, že by Lupáč měl na mysli Konáčův samostatný přídavek k Sylviově kronice, kterého si všimnu v VI. kapitole, protože pasáž byla vytištěna s ostatním textem, takže se na ni nemohla vztahovat slova „partim nondum in publicum edita“.

⁵⁶⁾ IV. přepracované a rozšířené vydání. Olomouc 1936–1939.

⁵⁷⁾ Op. cit., str. 84.

⁵⁸⁾ Op. cit., str. 84.

viovy kroniky,⁵⁹⁾ jako zpracovatel Burleyova spisu *De vita et moribus...*⁶⁰⁾ a jako vydavatel zpráv s funkcí novin.⁶¹⁾

Dějiny české literatury A. Nováka, pojaté do Československé vlastivědy,⁶²⁾ obsahují jen stručnou charakteristiku Konáče, který „větší zalíbení než v renesančních látkách projevoval k zastaralé didaxi, fabulistice a alegorii středověké“⁶³⁾ a který v tomto duchu napsal *Knihu o hořekování*. Jako zásluhu oceňuje autor Konáčovy překlady z Lukiana a Boccaccia.⁶⁴⁾

Vidíme, že v pracích A. Nováka je pro hodnocení Konáče příznačné to, které jeho spisy jsou citovány. Stejně lze posuzovat i významnější populárně zaměřené historie literatury.

Tak *Populární dějiny literatury československé* od Gustava Pallase (Praha 1919) uvádějí z Konáčova díla překlad Burleyova spisu a Sylviovy kroniky, *Zrcadlo múdrosti*, *Knihu o hořekování* („nejlepší jeho spis“) a *Judith*.⁶⁵⁾ S tímto poučením o Konáči se v podstatě shoduje výklad v *Obrazových dějinách literatury české* od Gustava Pallase a Vojtěcha Zelinky (Praha 1926).⁶⁶⁾ Rozdíl mezi oběma spisy je jen v tom, že v jednom (*Populární dějiny*, str. 111) je *Judith* charakterizována jako biblická hra, „pořízená patrně dle vzorů latinských“, kdežto podle druhého (*Obrazové dějiny*, str. 137) byla „pořízená patrně z němčiny“.⁶⁷⁾

V *Katechismu dějin české literatury* Pavla Váši a Aloise Gregora (druhé opravené a doplněné vydání, Brno 1927) jsou vzpomenuty tři Konáčovy překlady (*Česká kronika*, *Pravidlo lidského života*, *Judith*) i „původní“ *Kniha o hořekování* a nakonec je stručně charakterizován Konáčův jazyk.⁶⁸⁾ V kapitole o dramatické literatuře za humanismu připomínají autoři hru *Judith*.⁶⁹⁾ V odstavci o *Thámových Básních* v řeči vázané je Konáč uveden jako jeden z těch starších

⁵⁹⁾ Op. cit., str. 74.

⁶⁰⁾ Op. cit., str. 82.

⁶¹⁾ Op. cit., str. 114. — Kromě poznámky o charakteru Konáčových úvodů a kromě zmínky o nábězích k novinářství nacházíme toto poučení i ve *Stručných dějinách literatury české*, jejichž znění podle IV. vydání *Přehledných dějin* upravili Rudolf Havel a Antonín Grund (Olomouc 1946). O Konáči zde na str. 54 a 55.

⁶²⁾ Díl VII, *Písemnictví*, Praha 1933. Samostatně jako *Dějiny českého písemnictví*, Praha 1946.

⁶³⁾ Str. 50. — V samostatném vydání z r. 1946 na str. 67.

⁶⁴⁾ Stejně jako v *Přehledných a Stručných dějinách*, kde však navíc jsou jako autoři předloh Konáčových překladů uvedeni Petrarka, E. Sylvius a F. Beroaldus.

⁶⁵⁾ Str. 111; kromě toho jsou o Konáči zmínky na str. 127 a 129.

⁶⁶⁾ *Díl I. Od nejstarších dob až do Háška a Nerudy. Díl II. Od Háška a Nerudy až po naše časy*. — O Konáči I. díl, str. 137, 161, 164.

⁶⁷⁾ Shodně však na jiném místě (*Populární dějiny*, str. 129, *Obrazové dějiny*, str. 164) je tato formulace: „Taková hra je též Mikuláše Konáče vzpomenuté již biblické drama z němčiny přeložené *Judith*.“

⁶⁸⁾ Str. 79–80.

⁶⁹⁾ Str. 99.

autorů, z jejichž díla Thám ve svém almanachu otiskl ukázkou.⁷⁰⁾ Tato poznámka byla pojata i do *Rukověti českého jazyka a československého písemnictví s přehledem pravopisu a teorie literatury* (IV. vyd., Praha 1937, str. 289), kterou napsal Alois Gregor s pomocí Tom. Glosa. Konáč je zde⁷¹⁾ uveden jako poslední (šestý) člen Všehrdovy družiny, který „tvorí již přechod k družině Veleslavínově“.⁷²⁾ Tomuto zařazení, proti němuž na první pohled mluví hledisko časové, lze s výhradou přisvědčit, neboť Konáč stylem své práce a úsilím o popularizaci humanistické vzdělanosti je opravdu velmi blízký Veleslavínovi. V *Rukověti* jsou uvedeny tytéž Konáčovy práce jako v *Katechismu*.

Od všech dosud uvedených dějin české literatury odlišují se svou marxistickou metodou i originálním zpracováním látky *Dějiny české literatury I*,⁷³⁾ v nichž šestičlenný autorský kolektiv za hlavní redakce Josefa Hrabáka zpracoval dějiny naší starší literatury. Výklady o díle Konáčově byly pojaty do čtvrté části knihy. O Konáčovi nepřinášejí v podstatě nic nového po stránce materiálové, nové však je začlenění jeho tvorby do souvislého obrazu doby, v níž měšťanstvo mělo kulturní převahu nad ostatními složkami společnosti. Většina Konáčových děl se uvádí v rámci výkladů o rozvoji literatury na počátku 16. století (str. 303 až 304), jeho tři posmrtně vydané práce se pak charakterizují v souvislosti s rozkvětem měšťanské literatury (str. 330 a 333). Přínosem nových Dějin je tedy to, že Konáč je začleněn do dialektiky literárního procesu pohusitského. Je však otázka, zda Konáč není tak významným a zároveň typickým spisovatelem první poloviny 16. století, že právě jeho rozsáhlé činnosti měla být věnována monografická kapitola. Správné jistě je, že za klíčový zjev přelomu 15. a 16. století je považován Viktorin Kornel ze Všehrd. Je-li však Všehrd velkým iniciátorem národního humanismu, je Konáč typickým uskutečňovatelem zásad národního humanismu v praxi. Domnívám se proto, že z hlediska společenské funkce literatury je Konáčova činnost tak pozoruhodná, že měla být rozebrána a zhodnocena v samostatné kapitole.

Speciálně se Konáčovým dílem dosud zabývali jen dva badatelé, V. Měrka a Zd. V. Tobolka, kteří se pokusili o monografický pohled na Konáče.

Vojtěch Měrka rozdělil svou studii s názvem *Mikuláš Konáč z Hodištkova* a s podtitulem *Příspěvek k poznání jeho literární práce a jeho jazyka*⁷⁴⁾ na čtyři části. V první (Životopisná data) podává přehled Konáčova života na základě dosavadní literatury (opírá se o Dobrovského, Jungmanna, Jirečka, Vlčka, Flajshanse a Jakubce). Ve druhé části (Jeho literární práce) uvádí nejdříve Jirečkův,

⁷⁰⁾ Str. 170.

⁷¹⁾ Str. 256—257.

⁷²⁾ Str. 256.

⁷³⁾ ČSAV, Praha 1959.

⁷⁴⁾ CMF 4 (1915), str. 1—13, 117—123, 215—221.

Jungmannův a Hankův výčet Konáčových prací a pak se snaží charakterizovat jednotlivá Konáčova díla. Tyto charakteristiky nepřinášejí nic nového, jsou popisné, v některých případech jsou to vlastně jen bibliografické údaje.⁷⁵⁾ Třetí část Měrkovy práce s titulem Charakteristika Konáčova obsahuje některá tvrzení, jež by měla být opřena o doklady (např.: „Zájem o dílo humanistovo zatahuje u něho cit národnostní“ — str. 12) a jež nemíří k podstatě Konáčovy spisovatelské činnosti (např.: „chce býti humanistou, a přitom projevuje názory o ženě, hodící se do šerého středověku“ — str. 12). Poslední část (Jazyk) mohla být z celé Měrkovy práce nejcennější, kdyby autor vycházel skutečně z celého Konáčova díla, nikoli pouze z některých jeho prací (Charon a Palinurus, Terpsion a Pluto, Životové... mudrcuo, Proroctví na to slovo, Pravidlo lidského života, Kniha o hořekování, Judith, Hra pěkných příprávěk). Je škoda, že Měrka neexcerpoval třeba Konáčův překlad Sylviovy kroniky, který je po jazykové stránce velmi zajímavý (všimnu si ho proto v VI. kapitole, a to ve spojitosti s Veleoslavínovým překladem Sylviovy kroniky). Nejvíce pozornosti věnuje Měrka vokalismu, konsonantismu a skloňování, méně časování a skladbě a pouze jedinou větou charakterizuje Konáčův slovník.⁷⁶⁾

Zdeněk V. Tobolka ve své studii *Český knihtiskař Mikuláš Konáč z Hoříškova*, vydané jako příloha ke IV. svazku Monumenta Bohemiae typographica (Praha 1927), zabývá se monograficky Konáčem-knhtiskařem. Autor zde podává dosud nejuplněnější soupis Konáčových tisků (celkem 33). Tento soupis však nemůže být východiskem literárněhistorického bádání, protože Tobolka uvádí jen tisky, které Konáč vytiskl jednak se svým společníkem J. Wolffem (od r. 1507 do r. 1511), jednak sám (od r. 1514 do konce dvacátých let 16. století). Jsou sem tedy pojaty jak Konáčovy překlady a úpravy, vzniklé v době jeho tiskařské činnosti, tak jeho tisky cizích prací, např. V. Miřinského Písňe staré, gruntovní a velmi utěšené (1522) aj.; v soupise však chybějí ty Konáčovy práce, které vyšly u jiných tiskařů, tedy Kniha o hořekování s Juditou a Hrou pěkných příprávěk, jež byly vytištěny Janem Kosořským.

Tobolkova studie je dosud nejlepší prací o tiskařské činnosti Konáčově. Autor se v ní zamýšlí nad osobou Johanna Wolffa, Konáčova společníka z prvního období jeho činnosti, nad typy liter, jichž Konáč používal, a nad úpravou jeho tisků (formát, titulní listy, Konáčův tiskařský znak, dřevoryty, výzdoba knih tištěnými iniciálkami a versaliemi apod.). Rok 1511 považuje Tobolka za časovou hranici, která ukončila Konáčovu spolupráci s Wolffem. Od r. 1514 má Konáč nový tiskařský materiál; z jeho tiskárny od té doby vyšlo 26 nám dnes známých tisků. Konáčův tiskárenský materiál z druhého období jeho činnosti je pod vlivem knhtiskaře Hieronyma Hölzela, který tiskl v Norimberku v letech 1500—1526. S tímto zjiště-

⁷⁵⁾ Např.: „Pamphila mládence rozprávka o Serciapelletovi, písaři obecném. Pragae ad fortunam in Lacu Nicolaus excussit 1514.“ Op. cit., str. 8.

⁷⁶⁾ „U Konáče jest řada německých výrazů v jeho době běžných: frejovati, man, litkup atd.“ Op. cit., str. 221.

ním souvisí Tobolkova hypotéza, že Konáč tiskařské typy přejal r. 1514 od Mikuláše Bakaláře (s nímž Höltzel tiskl české minuce), který jich užíval do r. 1513 ve své tiskárně v Plzni. Podle Tobolky byl Konáč prvním českým tiskařem, který tiskl noty; ovšem dřevoryty not, stejně jako iniciálky a versalie, nebyly mezi knihtiskařským materiálem Mikuláše Bakaláře, takže je pravděpodobné, že si je Konáč pořídil přímo u Höltzela.⁷⁷⁾

Nakonec ještě několik poznámek, týkajících se novodobých edic Konáčových děl, popříp. otištění ukázek z jeho spisů v antologiích.

Moderní edice Konáčových děl nemáme. Žádný Konáčův spis nebyl nově vydán ani v obrození, kdy V. M. Kramerius, F. F. Procházka, F. M. Pelel a jiní vydávají staročeská literární díla, ani ve Sbírcce pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku nebo v Památkách staré literatury české či v jiné knižnici, zpřístupňující staročeské spisy. Souvisí to jistě s poměrně malým zájmem dosavadní literární historie o literaturu 16. století; vydavatele lákala většinou díla z období vrcholného feudalismu nebo z doby pobělohorské. Pouze Zd. T o b o l k a věnoval dva svazky svých *Monumenta Bohemiae typographica* Konáčovým pracím: jako IV. svazek vydal fotomechanicky Konáčův tisk z r. 1520, nazvaný *Mistra Jana Husi, kazatele slavného, dědice českého, dvanácti článko viny křesťanské obecné, desíti božích přikázání a modlitby Páně Otče náš etc. výkladové každému spasení žádajícímu křesťanu nájpotřebnější* (Praha 1927), a jako další svazek šest drobných tisků z počátků Konáčovy tiskařské činnosti (Praha 1928). Jsou to: Sedm žalmův kajících Petrarchy poety znamenitého... z r. 1507, Luciana O najbídnejším stavu velikých pánuov a) rozmlúvaní Charona s Palinurem, b) Terpsion a Pluto⁷⁸⁾ (1507), Že se múdry ženiti nemá... (1509), Kronika o Cimonovi hlúpém... (1509), Kteří jsú v světě najznamenitější bojovníci byli... (1509), Rozmlúvanie o vieře ne méně užitečné jako kratochvilné... (1511). Je samozřejmé, že tyto fotomechanické rekonstrukce s informativními přílohami, z nichž jedna (ke IV. svazku, byla o ní již řeč) pojednává o Konáčově tiskařské činnosti a druhá (k V. svazku) pouze uvádí

⁷⁷⁾ Ve svém přehledu nerozebírám další práce, zabývající se Konáčem-tiskařem. Většina z nich podává jen informativní poučení o Konáčovi a jeho tiscích; kromě prací Tobolkových jsou v tomto směru nejdůležitější:

J. V o l f, *Dějiny českého knihtisku do roku 1848*. Praha 1926.

Ant. D o l e n s k ý, *Knižní kultura doby staré i nové*. Praha 1926.

Č. Z í b r t, *Z dějin českého knihtiskařství*. Mladá Boleslav 1939.

Marie L. Č e r n á, *Stručné dějiny knihtisku*. Praha 1948,

F. H o r á k, *Česká kniha v minulosti a její výzdoba*. Praha 1948.

Ant. N o v o t n ý, *Knižka o knížkách*. Praha 1955.

K V o l f o v ě práci připomínám, že v neúplném výčtu Konáčových tisků (na str. 20–23) se objevují dva, jež Tobolka neuvádí: *Kompaktáta* z r. 1513 a *Čtenie a epístoly* (snad 1523, NUK, s. 54C 48). Avšak uvedená *Kompaktáta* nevytiskl Konáč, ale Pavel Severýn z Kapí Hory (srov. Knihopis č. 1578).

⁷⁸⁾ Uvádím podle Tobolkových názvů v příloze, které vždy přesně neodpovídají Konáčovým dlouhým titulům.

bibliografické údaje spisků, nemohou nahradit kritickou edicí s poznámkami, slovníčkem a důkladným literárněhistorickým úvodem nebo doslovem.

Konáč se dosud netěšil ani velké pozornosti pořadatelů antologií. Obrozenský filolog Frant. Tomsa zařazuje do své chrestomatie⁷⁹⁾ z významnější překladové renesační literatury pouze úryvek z překladu Petrarkova spisu „De romediis utriusque fortunae“.⁸⁰⁾ Konáčovy tvorby si všiml až K. J. Erben, který do II. dílu *Výboru z literatury české* (Praha 1868) vybral z Konáčova díla tyto úryvky: Z překladu Sylviovy kroniky O vojště do Čech skrze Martina V. papeže uloženém a o poražení Němcuo,⁸¹⁾ O začetí Bazilského sněmu a povolání Čechuo na ten sněm, aby své víry duvod oznámili,⁸²⁾ Řeč Juliána kardinála k českým poslům a odpověď týchž,⁸³⁾ O vítězství Čechuo německé strany a poražení i o smrti Prokopa a jiných bratří.⁸⁴⁾ Kromě toho je na jiném místě⁸⁵⁾ otištěna Smlůva všech tří stavuo Svatováclavského sněmu.

F. L. Čelakovský se od Erbena i od pozdějších pořadatelů antologií odlišil zařazením ukázek z Konáčova překladu, který dlouho zůstával stranou většího literárněhistorického zájmu, z Pravidla lidského života. Šest kratších ukázek z tohoto spisu otiskl ve svém *Malém výboru z veškeré literatury české* (II. vyd., Praha 1872).⁸⁶⁾

B. V. Spiess ve *Výboru z literatury české doby střední* (Hradec Králové 1876) otiskl ze Sylviovy kroniky — stejně jako Erben — O začetí Bazilského sněmu a povolání Čechů na ten sněm⁸⁷⁾ a Řeč Juliána kardinála k českým poslům a odpověď týchž.⁸⁸⁾ Kromě toho je v tomto výboru úryvek z Pravidla lidského života,⁸⁹⁾ z Knihy o hořekování⁹⁰⁾ a z Judity.⁹¹⁾

Jos. Jireček ve své *Anthologii z literatury české*⁹²⁾ má z Konáčova díla

⁷⁹⁾ *Über die Veränderungen der českischen Sprache, nebst einer českischen Chrestomathie seit dem dreizehnten Jahrhunderte bis jetzt.* Praha 1805.

⁸⁰⁾ Str. 123—124. Spis přeložil r. 1501 Rehoř Hrubý z Jelení.

⁸¹⁾ Kap. 48. Sl. 1189—1193.

⁸²⁾ Kap. 49. Sl. 1194—1195.

⁸³⁾ Kap. 50. Sl. 1195—1198.

⁸⁴⁾ Kap. 51. Sl. 1198—1204.

⁸⁵⁾ Sl. 1217—1244.

⁸⁶⁾ Str. 156—159; číslované ukázky jsou označeny titulem Bidpajovy bájky. — Připomínám, že I. vyd. antologie Čelakovského z r. 1851 nemá z Konáčovy tvorby žádnou ukázkou; Konáč je jedním z těch, o něž je II. vydání rozmnoženo. (Kromě Konáče je přidán např. také Kornel ze Všehrd, zdá se tedy, že vydavatelův zájem se obrátil k počátkům humanismu.)

⁸⁷⁾ Str. 47—48.

⁸⁸⁾ Str. 48—49.

⁸⁹⁾ Str. 321—322.

⁹⁰⁾ Str. 345—348.

⁹¹⁾ Str. 389—392.

⁹²⁾ Za čítanku pro vyšší gymnasia. Svazek I. Doba stará. Vyd. IV. Praha 1879. — Svazek II. Doba střední. Vyd. IV. Praha 1881. — Svazek III. Doba nová. Vyd. V. Praha 1881.

čtyři ukázky. Z překladu Sylviovy kroniky neotiskuje úryvek z doby husitské jako jeho předchůdci, ale partii O Přemyslovi, třetím knížeti českém,⁹³⁾ z Pravidla života lidského (sic!) úryvek nazvaný Potrestaná lest,⁹⁴⁾ z Judity 5. scénu II. aktu⁹⁵⁾ a z Hořekování Spravedlnosti (sic!) O sedmeru svobodných umění.⁹⁶⁾

Konečně do druhého ze tří školních výborů z české literatury, tvořících celek a vydaných na počátku našeho století,⁹⁷⁾ byla zařazena 49. kapitola Konáčova překladu Sylviovy kroniky⁹⁸⁾ a úryvek ze 7. kapitoly Pravidla lidského života s názvem Zklamáná naděje.⁹⁹⁾

Kromě těchto antologií, přinášejících ukázky z celé české literatury, máme z novější doby dvě antologie, zaměřené speciálněji — Václavkovu a Grundovu.¹⁰⁰⁾

Bedřich V á c l a v e k ve výboru z beletrie 16. a 17. století, nazvaném *Historie utěšené a kratochvilné*,¹⁰¹⁾ otiskl nepřesně část Kroniky o Cimonovi hlúpém¹⁰²⁾ podle Konáčova textu z r. 1509. Do svého výboru pojal i Kroniku o smutném skončení Gviškarda a Sigismundy¹⁰³⁾ podle tisku z r. 1592; tuto verzi Václavek pokládal na základě článku A. Truhláře, v ČČM 1891¹⁰⁴⁾ za práci Konáčovu.¹⁰⁵⁾

Kratochvilné rozprávky renesanční,¹⁰⁶⁾ výbor facetí 16. století, který uspořádal Ant. Grund, obsahuje také jedenáct rozprávek z Pravidla lidského života.¹⁰⁷⁾ Tyto rozprávky ukázaly, že Konáč, známý dosud z antologií vlastně jen jako překladatel Sylviovy kroniky a spisů (resp. úryvků, pokud jde o Pravidlo) mravo- učně laděných, je také překladatelem veselých vyprávění orientálního původu.

⁹³⁾ Sv. II., str. 66—67.

⁹⁴⁾ Sv. II., str. 67—69.

⁹⁵⁾ Sv. II., str. 69—71.

⁹⁶⁾ Sv. II., str. 71—75.

⁹⁷⁾ Pelikán Jan, *Výbor z lit. české. Doba stará*. II. vydání, Praha 1901.

Grim Josef, *Výbor z lit. české. Doba střední*. IV. vydání, Praha 1905.

Truhlář Ant., *Výbor z lit. české. Doba nová*. III. vydání, Praha 1911.

⁹⁸⁾ Str. 62—63.

⁹⁹⁾ Str. 63—64.

¹⁰⁰⁾ Z mého přehledu antologií se vymyká kniha Alberta Pražáka *Národ se bránil* (Praha 1945), kde četné úryvky z obran českého národa a české řeči od nejstarších dob až do přítomnosti ilustrují základní záměr autorův — ukázat, že téměř jedenáct století jsme proti nepřítelům statečně bránili svou kulturu. Zmínky si zaslouží, že sem A. Pražák zařadil (na str. 32) i odstavec o Konáci jako autoru předmluvy k Lukianovi z r. 1507, jež obsahuje obranné horlení pro mateřštinu.

¹⁰¹⁾ I. vyd. z r. 1941, II. vyd. v Sebraných spisech sv. 10, Svoboda, Praha 1950.

¹⁰²⁾ Str. 189—197 (uvádím podle II. vyd. z r. 1950).

¹⁰³⁾ Str. 210—222.

¹⁰⁴⁾ *O některých knihách prstonárodní četby české ve století XVI*. ČČM 1891, str. 426 až 434.

¹⁰⁵⁾ V poznámkách na str. 369.

¹⁰⁶⁾ *Národní klenotnice*, sv. 55. Praha 1952.

¹⁰⁷⁾ Str. 69—91.

V první kapitole své práce jsem se pokusil podat přehled dosavadního konáčovského bádání. Z tohoto přehledu vyplývá, že základní místo mezi autory syntetických literárních dějin má Josef Dobrovský, jehož zásadní hodnocení Konáče bylo přejímáno většinou dalších badatelů. Plastický obraz Konáčovy činnosti podařilo se vykreslit především Vlčkovi a Jakubcovi. Z hlediska bibliografického přístupu ke Konáčovu dílu jsou nejdůležitější tři práce — Jungmannova, Hankova a Jirečkova. Dvě monografické studie o Konáčovi — Měrkova a Tobolkova — nepřispívají podstatně k rozšíření našich literárněhistorických poznatků o Konáčovi; Tobolkův přínos se však aspoň vztahuje k problematice Konáčovy činnosti tiskařské. Tobolkovy fotomechanické edice jsou také skromnou náhradou za vědecké edice Konáčových spisů. Mezi antologiemi má volbou ukázek z díla Konáčova základní význam Erbenův Výbor z literatury české, z nejnovějších antologií přispívají k lepšímu poznání Konáče Grundovy Kratochvilné rozprávky renesanční.